

BÂLÎ EFENDİ’NİN TERCÜME-İ AYNÜ’L-HAYAT’INDA “DOĞUM”

Sibel ARTAN¹

Özet

İnsan yaşamının en önemli geçiş dönemlerinden biri olan doğumla ilgili çeşitli inançlar, gelenek ve görenekler ve bunlara bağlı oluşan ritüeller şüphesiz kültürün içinde önemli bir yer teşkil ederler.

Geçiş dönemlerinin başlangıcı olan doğum çevresinde oluşan halk inanışlarını 16. yüzyıl Osmanlı âlimlerinden Bâlî Efendi tarafından yazılan Tercüme-i Aynü’l- Hayat adlı eser çerçevesinde ele alacağız. Eser, Hayatü’l-Hayavan’ın Ömer bin Yûnus el-Hanafî el-Nahifî tarafından yapılan muhtasarının Türkçeye tercümesidir. Eserde kuşların ve hayvanların özellikleri, faydaları yanında birçok hayvanın insanla ilgili gerek fiziksel gerekse psikolojik rahatsızlıkları iyileştirici özelliklerinden bahsedilmiş, doğumla ilgili birçok uygulamaya da yer verilmiştir.

Çalışmamızda eserde doğum öncesinden doğum sonrasına kadar olan doğurganlığı arttırıcı, doğum kontrolünü sağlayıcı ve doğumu kolaylaştırıcı birçok uygulama tasnif edilerek incelenecektir.

Anahtar Sözcükler: Tercüme-i Aynü’l-Hayat, Doğum, Halk inanışları, Hayvan

APPLICATIONS RELATED WITH “BIRTH” IN TERCÜME-İ AYNÜ’L HAYAT

Abstract

Various beliefs related to childbirth which is one of the most important period of transition of human life, traditions and customs and the rituals attached to them undoubtedly constitute an important place in the culture.

The folk beliefs that constitute around birth that is the beginning of transition period will be examined within the framework of the work of Tercüme-i Aynü’l Hayat that was written by Bali Efendi, who was one of the 16.century Ottoman scholars. The work is the abridged Turkish translation made by Hayatü’l-Hayavan Ömer bin Yûnus el-Hanafî el-

¹ Okutman, Sakarya Üniversitesi, Türk Dili, smurad@sakarya.edu.tr

Nahifî. The features of birds and animals, benefits and beside these the healing properties of both physically and psychologically diseases of many animals related with human beings are mentioned in this work.

The improvement of fertility of the prenatal until after birth, birth control provider and many applications to facilitate the birth will be sorted and analyzed.

Key Words : Tercüme-i Aynü'l-Hayat, Birth, Folk Beliefs, Animal

Bâlî Efendi'nin Tercüme-i Aynü'l-Hayat'ında "doğum"

Türk bilim tarihi açısından verimli bir dönem olarak nitelendirebileceğimiz 16. ve 17. yüzyıllarda birçok alanda telif ve tercüme eserler kaleme alınmıştır. Türk bilim tarihi, birçok alanda yetiştirdiği sayısız bilim adamıyla, özellikle tıp alanında dikkat çekmektedir. Anadolu Selçuklu Devleti'nin kurulmasından sonra bu coğrafyada birçok darüşşifa inşa edilerek, bu darüşşifalarda bir taraftan tedavi hizmetleri verilirken diğer taraftan hekimler yetiştirilmiştir. (Doğan, 2009: 3)

Bu dönemlerde Türkçe eserler verilmiş olsa da bu eserlerin birçoğu tercümedir. Bu eserlerden biri olan Tercüme-i Ayn'ül-Hayat 16. yüzyıl Osmanlı âlimlerinden olan Bâlî Efendi'ye (öl. 980/1572-73) aittir. Bâlî Efendi Hayatü'l-Hayavan'ın Ömer bin Yûnus el-Hanafi el-Nahifî tarafından yapılan muhtasarını Tercüme-i Aynü'l-Hayat adıyla tercüme etmiştir. Eserde, kuşların ve diğer hayvanların özellikleri ve faydaları anlatılır. Akıcı bir üsluba sahip olan eser H. 975 (1567-68) II. Selim'e takdim edilmiştir. Kitapta birçok ayet ve hadislerin yanında Kazvînî, Kamâluddîn el-Demîrî, İmam el-Navavî, Aristo, İbn-i Sînâ, İbn el-Vardî, İbn-i Kasîr, İbn-i 'Asakîr'in eserlerinden iktibaslar yapılmıştır. Alfabetik olarak tertip edilen kitap, insan maddesiyle başlar; aslan, at, deve, akrep, pars, sığır gibi hayvanları tanıtarak devam eder. Hayvanların daha çok tıbbî faydalarını ele alan eserde, maddeler hayvanların Arapça adlarıyla alfabetik olarak sıralanmıştır.

Eserin İstanbul-Süleymaniye Kütüphanesi Halet Efendi Kitaplığı n. 367 ve Bursa- İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi n. 1552/1'de kayıtlı olmak üzere iki nüshası bulunmaktadır. Her iki nüsha da tarafımızca doktora tezi olarak halen çalışılmaktadır.

Tarihi en az insanlık tarihi kadar eski olan hastalıklarla insanoğlu binlerce yıldır mücadele etmiştir. Bu mücadelenin bir ürünü olarak doğan modern tıp, varlığını insanlığın binlerce

yıllık bilgi birikimine borçludur. (Doğan, 2011:120) Türk bilim tarihi tıp alanında önemli hekimler, eczacılar yetiştirmiştir. Bunların yanı sıra kendilerine özgü tedavi yöntemleri bulunan ve bitkilerden ilaç yapan kişilerin yani halk hekimlerinin varlığı da göz arda edilmemelidir. Bunlar çoğunlukla tedavi yöntemlerini büyüklerinden öğrenmiş deneyimli kişiler olup tedavide bitkisel, madensel ve hayvansal maddelerle hazırladıkları “halk ilacını” kullanırlar. (Şen, 2012: 2.) Halk hekimleri en eski dönemlerden beri halkın sağlığı ve problemleriyle alakalı aktif bir rol oynamışlar ve ilaçlarının ham maddelerini çoğunlukla doğadan edinmişlerdir. Örneğin, Altay, Tuva, Hakas ve Şor destanlarında hayvan kaynaklı ilaçlar içinde göğün boğasının boynuzu, ciğeri ve yüreği balina veya ayı kaburgası hayvanların özellikle kahramanın atının sidiği, dışkısı kanı ve sütü bulunmaktadır. (Atnur, 2010:57) Çeşitli hayvanlara ait dışkı, kan veya sütle tedavi yoluna gidilmesi de yine eski Türk geleneksel tıbbının kullandığı yöntemler arasındadır.

Halkın olanakları bulunmadığı için veya başka sebeplerle doktora gitmediğinde ya da gitmek istemediğinde, hastalıkları tanımlama ve iyileştirme amacıyla başvurduğu yöntem ve işlemlerin tümüne “halk hekimliği” denmektedir. Bu açıdan hastalık deyimi de alıştığımızdan daha geniş bir anlam kapsar. Bununla sadece kişinin sağlık durumundaki aksaklıklar değil, kısırlıktan tutun da nazar değmesi gibi insanlardan gelebilecek kötü etkilere ve tabiat dışı varlıkların (cinler, periler vb.) sebep olabilecekleri sakatlıklara kadar türlü bozuklukları anlamak gerekir. (Boratav,1984:122) Halk hekimliği ile ilgili bir diğer yaklaşımsa ilkel tedavi yöntemleri ve batıl inanışların halk hekimliğinin temelini oluşturduğu düşüncesidir.(Doğan, 2011: 121) Bu sebeple içinde birçok hekimden alıntıların ve tecrübelerin aktarıldığı Tercüme-i Aynü'l-Hayat'a geleneksel ve büyüsel yöntemlerin uygulandığı bir halk hekimliği kitabı demek yanlış olmayacaktır.

Uykusuzluktan, sara hastalığına; çeşitli iç hastalıklarından fiziksel birçok hastalığa kadar çeşitli bitkisel, hayvansal ve büyüsel birçok tedavi yöntemi içermektedir. Hastalıkların dışında nazara karşı koruyucu, aşk ve muhabbeti arttırıcı, savaşta ve ikili ilişkilerde üstün gelmekle alakalı birçok büyüsel uygulamalardan da bahsedilmektedir.

Söz konusu eserde çalışmamıza konu olarak seçtiğimiz doğum öncesi, doğum ve doğum sonrasıyla alakalı olarak da birçok geleneksel tedaviye ve büyüsel uygulamalara yer verilmiştir.

Bilindiği üzere doğum, insan hayatının en önemli ve mutlu olayı olarak kabul edilmektedir. İnsanoğlunun yaratılışında bulunan çoğalma, soyun devamı gibi özellikler sebebiyle doğum,

öncesiyle ve sonrasıyla tüm kültürlerde önemli bir geçiş dönemi olmuştur. Doğum, annenin gebe kalma isteğinden başlayarak yüzlerce adet, inancın, dinsel ve büyüsel özlü yüzlerce işlemin hücumuna uğrayarak adeta onlar tarafından yönetilmektedir. (Örnek, 2000: 132)

Doğum öncesi denilen dönem, kadının çocuk sahibi olma isteğiyle başlar. Çocuğu olmayan ailelerde ilk bakışta kusur kadında aranmıştır. Dolayısıyla kadının kısır olup olmadığını öğrenmek, doğacak çocuğun cinsiyetini belirlemek ve gebelik süresince doğacak çocuğun düşmemesini, sağlıklı olmasını, fiziksel ve psikolojik her türlü zarardan korunmasını, annenin sütünün artmasını sağlamak gibi konularla ilgili çeşitli inanışlar ve bunlara bağlı gelişen uygulamalar bulunmaktadır.

Bu uygulamaların bir kısmı halk hekimliği ve geleneksel sağaltma yöntemleri olup bir kısmı da büyüsel uygulamalardır. Çocuğu olmayan kadının çeşitli buğulara oturtulması, rahime çeşitli ilaçlar uygulanması, belin çekilmesi gibi uygulamalar halk hekimliği ve geleneksel sağaltmayla ilgilidir. Çeşitli tılsımlar veya Kuran'da geçen bazı ayetlerin yazılıp çocuğu olmayan kadının üzerinde bu tılsımları veya duaları taşıması ve buna bağlı yapılan işlemler ise büyüsel uygulamalara girmektedir. Örneğin, kısırlığı gidermek için Trabzon, Giresun, Rize'de bir kırlangıç avlandıktan sonra sol kanadı bütün olarak kesilip alınmakta, üç gün ay ışığında bırakılarak kısır kadının da adı söylenip kuşun kanadı bir ocağın çevresinde yedi kez döndürülmektedir. Bu sırada "ya Kadir" cümlesi okunarak ocağa üfürülmektedir. Kuş kanadına kadının adının yazılıp muşambaya sarılı bir şekilde bir ipek iplikle bağlanıp bir kıyıya bırakılmalıdır. Çocuğun düşmesini önlemek için Sivas- Tokat- Zile'de bir kertenkele yakalanarak bir teneke kutu içine diri diri hapsedilmelidir. Doğum yapacak kadın bu kutuyu muska haline getirip, boynunda taşınmalıdır. (Sipahi,2006: 58.)

Gebelik süresince kadının ve bebeğin korunmaları esastır. Özellikle nazar veya farklı boyutlardaki kötü yaratıklardan korunması için çeşitli dualar ve uygulamalar yapılır. Bebeğin düşmesinin bir yerde bu kötü enerjilerle alakalı olduğu düşünülür.

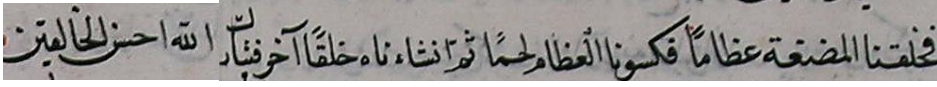

Doğumun kolay bir şekilde gerçekleşmesi için çeşitli buhurlar ve ilaçların yanı sıra halk arasında uygulanan işlemler de vardır: kilit açma, düğüm çözme gibi.

Gebelik sonrası süreçte ise doğan çocuğun sağlıklı olması esastır. Sadece sağlıklı olması yetmez, çocuğun iyi huylu, güzel ahlaklı olması, vaktinde yürüyüp konuşması ve diş çıkarması gibi hususlar da önem arz eder. Ve çocuğun anne sütünden yararlanması gerekir ki bu yüzden anne sütünü arttırıcı kürler kadına uygulanır.

Çocuğun gece uykusunda ağlaması ya da farklı nesnelere, karanlıktan korkması, sara, sarılık gibi hastalıklardan korunması ve en önemlisi de kötü gözlerden yani nazardan korunması için çeşitli uygulamalara birçok yerde rastlanmaktadır.

Tercüme-i Aynü'l-Hayat adlı eserde geçen doğumla alakalı bazı uygulamalar şunlardır:

Gebeliğe yardımcı ve doğumu kolaylaştırıcı, süt arttırıcı uygulamalar:

1.   bu ayet perşembe günü ağaçkavunu çiçeğinden yedi yaprağa yazılıp daha sonra kadına bu yapraklar artarda yutturulursa, her yapraktan sonra sarı inek sütü içirilirse ve bu işlem üç gün boyunca tekrarlanırsa kadın hamile kalır.
2. Tavşan beyninden bir dirhem içen kadın kolaylıkla karnındaki çocuğu çıkartır ve doğumu kolay olur.
3. Bir kadının kısır olup olmadığını öğrenmek için bir parça pamuk içine sarımsak konup yedi saat bekletilir. Eğer sarımsak kokusu kadının ağzından gelirse kadına ilaç yapılır ve hamile kalmasına bir engel olmadığı anlaşılır.
4. Bir kadın birzun kuşunun kanından içerse asla hamile kalmaz ve kadına birzun kuşunun gübresiyle buhur yapılırsa kadın karnındaki cenini çıkartır.
5. Eğer hamile bir kadın katırın sidiğini içerse çocuğu ölü olarak doğar.
6. Hamile kadına sığır hayâsıyla buhur yapılırsa cenin ölü ya da diri kolaylıkla doğar.
7. Kadına eşek tırnağı ile buhur yapılırsa çocuk diriye doğumu hızlı ve kolay olur. Eğer karnındaki çocuk ölüye de dışarı çıkması kolay olur.
8. Yarasa ödünü doğumu zahmetli olan kadının rahmine sürseler kadının doğumu hemen gerçekleşir.
9. Tavuk yumurtasının kabuğu yumuşakça dövülüp suyla birlikte doğurmakta zorluk çeken kadına içirilirse, kadın hemen hamile kalır ve doğurması kolay olur.
10. Misk kedisinin teri, rahim boğulmasına ve doğum zahmetine fayda verir.
11. Şahmetü'l-arz denilen yer kurdu yakalanıp kurutulup doğurma güçlüğü çeken kadına bir dirhem içirilirse anında fayda verir ve kadın doğurur.

12. Sırtlan derisi hamile bir kadının karnı üzerine bağlanıp kadın bunu taşırsa çocuğunu düşürmez.
13. Tavus kuşunun tırnağı kadının uyluğu üzerine bağlanırsa kadın hemen hamile kalır.
14. Tavus kuşunun tırnağı doğum yapacak kadının bağı (kemer) altında buhur yapılırsa kadın çabuk doğurur.
15. Tavşancıl kuşunu doğurması güç kadının üzerine assalar kadın kolaylıkla doğurur.
16. Tavşancıl kuşunun ödünü sütü azalmış kadının memesine sürseler sıkıntısını giderip sütünü arttırır.
17. At gübresini kurutup ezip onunla hamile kadına buhur yapsalar çocuk kolaylıkla doğar.
18. Kara köpek gübresini bir kadın üzerinde taşırsa çocuğunu düşürmesini engeller.
19. Akbabanın kanadından bir tüyü doğurmak isteyen kadının altına koysalar hamile kalır.
20. Koç ve sığırın iç yağları pırasa suyuyla karıştırılıp bunu üzerinde taşıyan hatunun doğurması kolay olur.

Çocuğun cinsiyetiyle ilgili uygulamalar:

21. Eğer bir kadın hamile kalmadan önce erkek tavşan mayasını (öz suyunu) içse erkek, dişi tavşan mayasını içse kız doğurur.
22. Eğer hamile bir kadının çocuğunun kız mı erkek mi olduğu öğrenilmek istenirse bir biti tutup bir adamın avucu içine koyup hamile kadının sütünü üzerine sağarsa eğer bit sütün içinden çıkarsa çocuk kız, çıkmazsa erkektir.

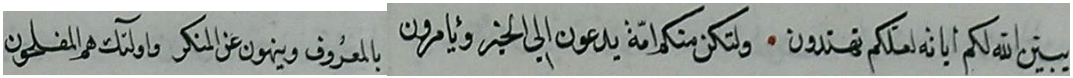
Çocuğun fiziksel özellikleriyle ilgili uygulamalar:

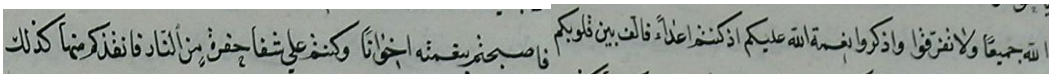
23. Güzel bir suret resm edilip kadın o surete bakarsa doğacak çocuk o güzel surete benzer.
24. Arslan dişi küçük çocuk üzerine asılırsa çocuğun dişler kolaylıkla çıkar.
25. Tavşan beyni küçük çocukların dişlerine sürülürse dişleri çabuk çıkar.
26. Tilkinin hayâsı çocuk üzerine bağlanırsa çocuğun dişleri zahmetsizce çıkar.
27. Ayının azı dişini emziren kadının sütüne koyup, çocuğa içirseler çocuğun dişleri kolaylıkla çıkar.
28. Eğer köpek dişini çocuk üzerine asarlarsa çocuğun dişleri zahmetsiz ve ağrısız çıkar.

29. Köpek topuğunu çocuk üzerine asarlarsa çocuğun dişleri kolay ve ağrısız bir şekilde çıkar.
30. Saksagan kuşunun kanını kurutup gülsuyuyla karıştırıp konuşmayan çocuğa içirseler çocuğun dili açılıp konuşmaya başlar.
31. Saksagan iliğini siniriyle beraber çocuğa yedirseler çocuk zeki ve ezberi kuvvetli olur.
32. Arap atının teri kırk gün bir çocuğun kasığına ve koltuk altlarına sürülse çocukta kıl çıkmaz.

Nazar ,korku, ağlama gibi psikolojik durumlarla ilgili uygulamalar:

33. Deve kılını yatağını ıslatan çocuğun uyluğuna bağlanırsa yatağını ıslatması geçer.
34. Eğer hamile bir kadın erkek veya dişi katırın beyninden bir miktar içerse doğacak çocuğu deli olur.
35. Tekeninin gübresini çok ağlayan çocuğun başı altına koysalar ağlaması hafifler.
36. Tilkinin azı dişini ümmüsübyanı olan çocuk üzerine bağlasalar çocuğun hastalığı geçip uykusunda bağırıp ağlaması iyileşir ve güzel ahlaklı olur.
37. Tilkinin azı dişleri gece vakti ağlayan küçük çocukların üzerine asılsa ağlamasını giderir.
38. Eşeğin alnındaki deri çocuğun üzerine asılırsa çocuğun feryat ve bağırışları ortadan kalkar.
39. Dişi eşek sütünü ağlayan çocuğa içirseler çocuğun ağlaması kesilir.
40. Ayının sağ gözünü küçük çocuk üzerine assalar çocuğun uykuda bağırıp ağlaması sona erer.
41. Ayı derisini huysuz, çok ağlayan çocuğun üzerine assalar çocuğun ağlaması ortadan kalkar.
42. Tavuk kursağında bulunan taşı küçük çocuğun başının altına koysalar uykusunda bağırıp ağlamaz.
43. Domuz balığının dişlerini çocukların üzerine asarlarsa çocuklar feryat edip ağlamaz.
44. İbn-i Sinaya göre kurdun sağ gözü çocuklar üzerine asılsa nazardan korur ve çocuğun gece korkusuna iyi gelir.

45. يسئ الله لكم اياه لعالمكم تهذرون • ولتكن منكم امة يدعون الى الخير ويامر من بالمعروف وينهون عن المنكر واولئك هم المفلحون

 الله جميعاً ولا تفرقوا واذكروا بفسمة الله عليكم اذ كنتم اعداء فالت بين قلوبكم في صبغته بفسمته اخواناً وكنتم على شفا حفر من النار فانفذك منها كذلك

واعنصموا جبل

bir kişi bu ayet-i kerimeyi cuma gecesi safran ve gülsuyuyla ceylan derisi üzerine yazıp çocukların üzerine assa çocukların korkularına fayda verir.

46.

قَوْلًا بَعْدَ مَا يَأْتِيَنَّ يَدَيْهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يَحِيطُونَ بِعِلْمِ اللَّهِ وَعَدْنَا لَوَجْهِ الْعَاقِبِينَ وَأَنْ يَسْتَعِزَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِعِزِّ اللَّهِ فَلَا يَحِيطُونَ بِعِلْمِ اللَّهِ وَلَا يَخَافُونَ عَذَابَ اللَّهِ

بِوَسْمِ اللَّهِ يُتَّبَعُونَ لَدَائِحِيهِمْ وَلَا يَحِيطُونَ بِعِلْمِ اللَّهِ وَعَدْنَا لَوَجْهِ الْعَاقِبِينَ وَأَنْ يَسْتَعِزَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِعِزِّ اللَّهِ فَلَا يَحِيطُونَ بِعِلْمِ اللَّهِ وَلَا يَخَافُونَ عَذَابَ اللَّهِ

bir kişi

bu ayet-i kerimeyi ceylan derisi üzerine yazıp bakırdan bir kolye içine koyup çok ağlayan küçük çocuğun boynuna assalar ağlaması kesilir ve iyi huylu olur.

47. Fil kemiğini çocukların boynuna taksalar ağlamaları ve bağırmaları ortadan kalkar.

48. Kurdun iki gözleri hangi çocuk üzerine asılırsa o çocuk sara hastalığına yakalanmaz.

49. Kurdun topuğunu çocukların boyunlarına bağlasalar saradan ve ümmüsübyan derdinden korunur.

Doğum kontrolüyle ilgili uygulamalar:

50. Kadının loğusalık kanını memesine sürmesi kadını ikinci hamilelikten korur.

51. Tavşan dışkısını (gübresini) bir kadın boynuna asarsa asla hamile kalmaz.

52. Tavşan kanını içen bir kadın asla hamile kalmaz.

53. Tavşan mayasını taşımak kadını hamile bırakır, tavşan kanını içmekse hamile kalmasını engeller.

54. Katırın kalbi kurutulup bir parçasından kadın içse hamile kalmaz.

55. Katırın kulak kirini bir kadın üzerinde taşırsa asla hamile kalmaz.

56. Eğer bir kadın kurt sidiği üzerine küçük abdestini yaparsa o kadın asla hamile kalmaz.

57. Gelincik avuçlarını bir kadın boynuna takıp taşırsa üzerinde taşıdığı müddet asla hamile kalmaz.

58. Bir kadın dişi koyun tüyünü üzerinde taşırsa doğurganlığı azalır.

Bulguların Orjinal Hali:

1.

فَلَقْنَا الْمِضْغَةَ عِظَامًا فَكَسْنَا الْعِظَامَ لِحْمًا ثُمَّ أَنْشَأْنَا مِنْهَا خَلْقًا آخَرَ فَبَارَكُ اللَّهُ أَحْسَنَ الْخَالِقِينَ

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ سَلْسَلَةٍ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ جَعَلْنَا نُطْفَةً فِي قَرَارٍ مَكِينٍ ثُمَّ جَعَلْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مِضْغَةً

iş bu âyât kirâm-ı hâmel ve hâbel için ve ana karında oğlançuğun hıfzıçün ve dahı kabûliçün ve nâsuç gözlerine heybetlü olmak içündür pes bir kimesne böyle olmak istese bu âyeti pençşenbe günü ağaç kavunu

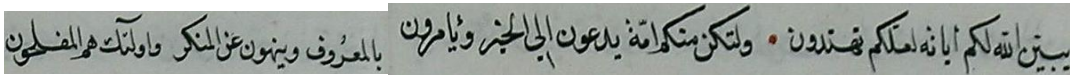
çiçeğinden yedi varakda yazsa andan sonra 'avratına ol yaprakları biri biri ardınca yut d y  emred b her varak  zre  aru inek s din i ur b  c g n bu vechle eylese ol 'avrat bi-izni'l-l h y kl  ola **(5-a)**

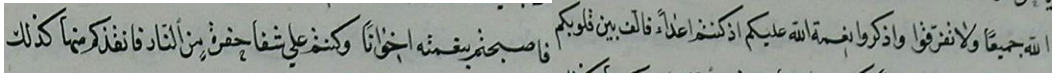
2. eger (erneb) anu  beynisinden bir dirhem i eler  ikemde olan oğlanı ısk t  d b vil deti  s n ola **(26-a)**
3. ba'z  ab bler eyd r ka an bir 'avratu  'a ım eyd ğini ve 'a ım deg l eyd ğini bilmek istese  penbe i re  armısa ı get rmek buyurasın ki yedi s 'at tura eger  armısa  ko usu ağızından gel rse ana edviyye ile 'il c  de bi-izni'l-l h ol 'avrat y kl  ola ve ill  y kl  olmaz r z   der **(3-b)**
4. bir 'avrat birz n  anından i se ebeden h mil olmaya birz n ziblini bu ur etseler 'avrat karındağı cen n ya'n  oğlan h r c ede **(33-a)**
5. eger bir h mil 'avrat bağalu  bevlini i se cen ni m rde d  ure **(34-b)**
6. (h y -yı bakar) anu ıla h mil 'avrata bu ur etseler vil deti  s n ola ve cen ni eger zinde ve m rde i r c ede **(35-b)**
7. 'avrat h m r tırnağı ile teb ir olınsa diri olduğı h lde veledi h r c-ı s h let ile t z-rek ola eger cen n ya'n   ikemdeki veled meyyit olsa anı dağı i r c  d b  ı ara **(53-b)**
8. h ff   mer resini t ğurması g c olan 'avrat fercine mesh  etseler hem n s 'at t ğura **(64-b)**
9. (tavuk) yumurdanu   abını mu kem yum ak sa k  d b  uyla t ğurma da 'usret  eken 'avrata i uresin ol 'avrat sirya' n vaz' h ml ede za met  ekmeye **(70-b)**
10. ol bir h yv ndur kediye be zer iki uyulu ları arasından zeb d alurlar ve o zeb du  ru beti mu'tedild r ve mertebe-yi   niyede h rdur 'usr-ı vil dete ya'n  rahm boğulmasına ve oğlanı g c t ğurmasına f 'ide ve nef' v r r**(90-b)**
11.  ahmet 'l-arz ded kleri c nveri t tub ve  urudub t ğurması g c 'avrata andan bir dirhem mi d r  i urseler hem n s 'at t ğura **(92-a)**

12. eger zab' derisini bir hāmīl 'avrat ҡarını üzerine bađlayub gōtūrse ol 'avrat ođlanın dūşūrmeğe **(96-b)**
13. tāvus çengālī muṭlaķa 'avratuñ uyluđı ūzre bađlansa fī'l-hāl vaż' haml ede **(98-b)**
14. tāvus maħlebini ṭođuracađ 'avratuñ bađı altında buħūr etseler ol 'avrat tiz ṭođura **(98-b)**
15. **e'l-ukāb** (ṭavşancılķuşı) ṭođurması şarb 'avrat ūzre anı ta'lijķ etseler ol 'avrat tiz ṭođura **(101-a)**
16. 'uķķāb merāesini memesinde südi mün'aķid olmiş 'avratuñ memesinde ṭilā etseler elemiñi sākin edüb südini çoķ ede **(101-a)**
17. feres ziblini ķurudub ve saħķ edüb anuñıla yarsalar ķarından veledi iħrāc ede **(112-b)**
18. ķara kelbūñ ziblini bir 'avrat gōtūrse ođlan dūşūrmeķden emiñ ola **(122-b)**
19. **(e'n-nesr** kerkes dedükleri ma'rūf ķuşdur) ķaçan anuñ ķanadından bir yūñi ṭođuracađ 'avrat altına ķosalar fevrī vaż' haml ede **(124-a)**
20. ķoç ve şığırlar şaħmlarını kürrāş şuyıyıla ya'ñi helyūn şuyıyıla cemī'an hılt edüb 'avrat gōtūrse ṭođurması āsān ola**(119-b)**
21. eger bir 'avrat evvel hamlinde erkek ṭavşanuñ māyesini içse erkek ṭođura ve eger dişisinūñ içe ķız ṭođura
22. eger bir gebe 'avrat erkek mi veyā ķız mı hāmildür bilmek dilesen bir biti ṭutub bir ādemūñ keffi içine ķoyub üzerine hāmīl 'avrat südini şađa eger bit süd içinden ħurūc ederse ol 'avrat ķıza hāmildür eger ħurūc etmez ise erkeğe hāmiledür **(118-a)**
23. ķaçan ki bir ħūb- rüy şabj süreti taşvır ve naķş olinub 'avrat ol şūrete nazār ķılsa vücūda gelen veled ekşer ā'zāde aña beñzeye **(2-a)**
24. arslan dişini küçük ođlancuķ ūzere ta'lijķ etseler ol ođlancuđuñ dişleri sūhūlet ile bite **(17-b)**
25. (erneb) anuñ dimāđını küçük ođlancuđuñ dişleri mevzi'ne sūrseler dişleri tiz bitüre **(26-a)**

26. dilkünün ħāyesi şabj üzre şedd olınsa dişleri zahmetsüz bite **(44-b)**
27. ayunun azu dişini emzürici ħatunun südine birağub oğlançuğa içürseler ol ma şūmun dişleri āsānlıgıla bite **(68-a)**
28. eger kelb dişini şabj üzre ta'lij etseler zahmet ve elemsüz dişleri ħurūc ede **(121-b)**
29. (kelb nābını) eger şabj üzre ta'lij olınsa elem ve veca'suz dişi bite **(122-a)**
30. 'aķ'aķ ħanını ħurudub gülābla ħarışdurub söylemez oğlançuğa içürseler dili açılıb tekellüm ede **(102-b)**
31. 'aķ'aķiliginı sıñūr ile şabiye yedürseler faşih ve zekj ve fehjm ve ħāfız oluban büyüye **(102-b)**
32. feres-i 'arabjñnün deri ile kırık gün bir şabjñnün ħasıgına ve ħoltuğına tılā olınsa anda kıl bitmeye **(112-b)**
33. deve kılını döşegine tebevül eden şabjñnün uyluğına bağlasalar zājl ola **(22-b)**
34. eger bir ħāmil' avrat bağal ve bağale dimāğından bir şemme içse anuñ veledi mecnūn ola **(34-a)**
35. tekenün sergjnini çok ağlayan şabjñnün başı altına ħosalar bükāsı yeyni ve ħafjf ola **(43-b)**
36. ša'lebün azu dişini rjh-i sıbyānı olan şabj üzerine bağlasalar ol şabiden rjh-i sıbyān gidüb uyħusunda feza' ve feryād etmeye ve aħlāķı ħüb ve zjbā ola **(44-a)**
37. (dilkünün azu dişleri) gice ile feza' édüb çok ağlayan şağjr oğlançuğ üzerine ta'lij olınsa feza' ve keşret bekā ol şağjrden gide **(44-a)**
38. ħımāruñ alnı derisini sıbyān üzre ta'lij etseler anuñ feza' ve feryādlarını men' ede **(52-b)**
39. ħımāre südini ağlaması çok şabiye içürseler bükā andan zājl ola **(53-b)**
40. (ayunun sağ gözünü) tıfl oğlan üzre ta'lij olınsa uyħusunda ħorķub feza' etmeye **(68-b)**

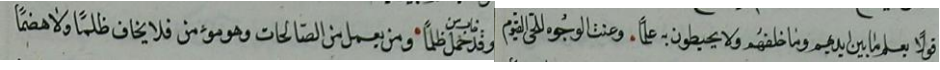
41. ayu derisini hılkı çirkın çok ağlar şabı üzre ta'lik etseler ağlamasını zāil ede **(68-b)**
42. (tavuk kırsağında bir şaş olur ol şaşı alub) küççük oğlancuğun başı altına kıosalar uyħusunda çağırub feza' etmeye **(70-a)**
43. (toņuz balığı) anuğ dişlerini oğlancuğlar üzre ta'lik etseler oğlancuğlar feza' ve feryād etmeyeler **(72-b 8-9.s)**
44. **ibn-i řinā eydür** kırdun şağ gözi etfāl üzre aşılsa göz degmekden hıfz ede ve gice ile kıorkmağdan men' ede **(79-a)**

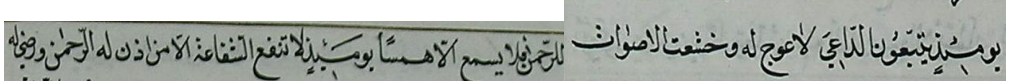
45.

واعنصموا جيل

řeyħ řehābed'-dine't-temmimj rahmetu'l-lāh eydür bir kimesne bu āyāt-i kerimyi cum'a gicesi 'iřā-yı āhireden şonra za'ferānla ve gülābla ğazāl derisi kāđıd üzre yazub) oğlancuğlar üzre ta'lik etseler cem'i kıorkduğları nesnelerden emin ola ve sālīm ola **(107-a)**

46.

řeyħ rahmetu'l-lāheydür bir kimesne bu āyāt-i kerimyi ğazāl rakkı üzre yazub bakırdan bāzū-bend içine kıoyub çok ağlayan tıfl oğlancuğ boynına ta'lik eylese bükası münkați' olub ağlamaz ola ve ħalkı eyü ola inřā'a'-llāhü te'ālā **(108-a)**

47. fıl kemüğini oğlancuğlar boynına şaksalar anlardan feza' zāil ola **(115-b)**
48. kırdun iki gözleri kıaçan şabı üzerine ta'lik olınsa ol şabı şar' olmaya **(78-a)**
49. kırdun topuğını etfālün boyunlarına bağlasalar şar'dan ve ümmü'ş-řıbyān dedükleri derden emin olalar **(79-a)**
50. kıaçan 'avrat nifās kıanı ile memesini tılā eylese ol 'avratuğ evvel veledi anı yüklü olmağdan men' eder **(2-b)**

51. tavşan ziblini ya'nı serginini bir 'avrat boynına taksa mādām ki üzerindedür hāmil olmaya **(26-a)**
52. tavşan kanını kaçan bir 'avrat içse ebedi yüklü olmaya **(26-b)**
53. (tavşan māyesinden) götürmesi 'avratı yüklü eder ve içmesi 'avratı hāmil olmağdan men'eder **(26-b)**
54. bağıluñ kalbini kaçan kırudub kazındusından bir 'avrat içse hāmil olmaya
55. bağıluñ kulağında olan ve sağından ya'nı kulağı kirinden bir 'avrat getürse keزالik hāmil olmaya
56. eger bir 'avrat kırduñ bevli ya'nı sidügi üzre tebevül etse ol 'avrat ebeden hāmil olmaya **(79-b)**
57. a'ış anuñ avuçlarını bir 'avrat boynına takub götürse mādām ki üzerindedür hāmil ve habeli olmaya **(104-a)**
58. bir 'avrat na'cenüñ yünjiyle anı götürse hamli kesile **(125-a)**

Sonuç

Tarihten bu yana insanlar doğum olayını olumsuz dış etkiler ve çözümlenemeyen tabiatüstü kötü güçlerin tesirlerinden korumak için bir takım çarelere başvurmuşlardır. İncelemiş olduğumuz Terceme-i Aynü'l-Hayat adlı eserde doğum, öncesiyle ve sonrasıyla alakalı rastladığımız uygulamaları;

-Gebeliğe yardımcı ve doğumu kolaylaştırıcı, süt arttırıcı uygulamalar

-Çocuğun cinsiyetiyle ilgili uygulamalar

-Çocuğun fiziksel özellikleriyle ilgili olanlar

-Nazar, korku, ağlama gibi psikolojik durumlarla ilgili uygulamalar

-Doğum kontrolüyle ilgili uygulamalar olarak beş başlık altında topladık.

Bu sınıflandırmadan yola çıkarak çalışmamızda yer alan elli sekiz uygulamanın günümüzde geçerliliğini yitirmiş olduğunu söyleyebiliriz. Bunun yanı sıra bu uygulamalarla teoride aynı olmasalar da Anadolu'nun birçok bölgesinde doğum öncesi, doğum ve sonrasıyla alakalı bir

takım adet, batıl inanç ve büyü ile ilgili uygulamaların halen yaşadığını söylemek Şamanizm etkisi de düşünülecek olursa yanlış olmayacaktır. Bu ve benzeri davranışlar bilimsellikten uzak tamamen törensel özellikler taşırlar. Tarihî tıp metinleri içerisinde az da olsa rastlanılan halk hekimliğine ait uygulamalar halk bilimi açısından da önem taşımaktadır. Dolayısıyla bu metinlere halk bilimi sahasında çalışan araştırmacıların da ilgi göstereceği kanaatindeyiz. Günümüzde halk hekimliği çalışmalarında tarihî metinlerde görülen ve günümüzde devam eden uygulamalar; günümüzde kullanılan ancak tarihî metinlerde rastlanılmayan uygulamalar olmak üzere bir sınıflandırmaya gidilebilir. Tüm bunlar göz önüne alındığında modern tıbbın her geçen gün ilerlemesine karşın kökleri İslam öncesine kadar uzanan geleneksel tedavi yöntemlerinin modern tıbbın yanında hala geçerliliğini koruması tarihî tıp metinlerini değerli kılmaktadır.

Kaynaklar

Atnur, Gülhan (2010), “Sibiryadaki Bazı Türk Boylarının Destanlarında Halk Hekimliği Uygulamaları”, Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi- Bilig, Güz -Sayı: 55, s. 51-70

Boratav, Pertev Naili (1984), 100 Soruda Türk Folkloru, Gerçek Yayınları, İstanbul, s.122-123

Clauson, Sir Gerard (1972), An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish, Oxford.

Develioğlu, Ferit (2005), Osmanlıca-Türkçe Lügat, Aydın Yayınları, Ankara.

Doğan, Şaban (2009), “16.-17. Yüzyıl Türkçe Tıp Yazmalarına Genel Bir Bakış”, Müjgan Cumbur Armağanı, TDK Yayınları, Ankara.

Doğan, Şaban (2011), “XIV.-XV. Yüzyıl Türkçe Tıp Metinlerinde Halk Hekimliği İzleri” Milli Folklor, Yıl 23, Sayı 80, s.120-132.

Mütercim Asım Efendi (2000), Burhân-ı Katı (Haz. M. Öztürk, D. Örs), TDK yayınları, Ankara.

Örnek, Sedat Veyis (2000), Türk Hak Bilimi, Kültür Bakanlığı Yay. 1629- II. Baskı, Ankara, s.132

Sarı, Mevlüt (1984), El-Mevârid, Arapça Türkçe Lügat, İpek Yayınları, İstanbul.

Sipahi, Abdülkadir (2006), “Türk Halk İnançlarında Büyü ve Büyüyle İlgili Uygulamalar”, Ankara Üniversitesi Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Yüksekisans Tezi, Ankara, s. 58

STEINGASS, F. (1998), Persian- English Dictionary. Including The Arabic Words And Phrases To Be Met With İn Persian Literature, Librairie du Liban.

Şemseddin Sami (2005), Kamusu Türkî, Çağrı Yayınları, İstanbul.

Şen, Aşiret Boran (2012), “Antakya Çevresinde Geleneksel Tedavi Yöntemleri”, VII. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri, s.2

TDK (1977). Tarama Sözlüğü;I-VIII. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

TDK (1993). Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

TDK (2005), Türkçe Sözlük, TDK Yayınları, Ankara.